

Guollekoarttat

Geasa: Buot luohkkádásit	Gos: Siste
Meahccepássa ossodat: Guolásteapmi	Goas: Buot jagiáiggiin
Oahppanmihttomearit: Oahpahallat earuhit dábáleamos guollešlájaid mat leat Suomas.	Dárbašat: Guollekoarttat (printe ja čuohpa)
Bistin: 15–45 min	Olmmošressat: 1

DUOGÁŠ

Dán bargobihtás oahppat earuhit ovcci Suomas lean guollešlája.

Leat viđa lágan koarttat maid sáhtta printet ja atnit ávkin mánggaiguin vugiiguin:

- dušše guliid namat
- dušše guliid govat
- guliid govat ja namat
- dovddaldat- ja eallinvuohkedieđut guliin
- dovddaldat- ja eallinvuohkedieđut guliin namaid haga

Guliid leavvanguovlu -čuoggás máinnašit dušše šlája dihttoma Suoma čáhceguovlluin.

Fuomášathan printet dušše daid siiduid, maid dárbašat. Jos háliidat, sáhtát printet govvakoarttaid ja teakstakoarttaid guovttebeallásažžan. Muite meroštallat printenruvttos, ahte bábir lea laskut.

Vulobealde leat rávvagat njealji earálágan šládjaearuhanspellui. Vállje dain heivvolamosa dahje hutkka iežas vuogi atnit ávkin guollekoarttaid!

RÁVVAGAT

Muitospeallu

Printe koarttaid (molssaeavttut **a & b**, **b & c**, **c & d** DAHJE **c & e**) OVTTABEALÁLAŽŽAN nana báhpáree, millosit ivnniiguin. Čuoehpa koarttaid sierra nubbi nuppis. Koarttat biddjojuvvojit dasto govvabealli vulos guvlui beavddi ala.

Iešguhtege jorgala iežas vuorus guokte koartta. Jos koarttat dahket pára, spealli oažžu bidjat koartapára ovdasis ja geahččalit odđasit. Jus párra ii gávdno, lea čuovvovačča vuorru. Vuoiiti lea dat, geas leat eanemus párat go koarttat nohket. Jus muitospealu speallá koarttaiguin, main ii leat šlájja namma oidnošis (molssaeavttut **b** ja **e**), lea buorre printet dárkkisteami várás maiddáa rivttes vástádusaid (molssaeavttut **c** ja **d**).

Earuhanspeallu A

Printe nammaduvvon guollegovaid (**c**-molssaeaktu) nuppi beallái dovddaldat- ja eallinvuohkedieđuid namaid haga (**e**-molssaeaktu). Printe njuolga GUOVTTETEALLÁSAŽŽAN. Čuoehpa koarttaid sierra ja juoge páraide.

Párat bidjet koarttaid látnii govvabealli vulos guvlui. Dovddaldatdieđuid vuodul párat árvidit vurrolagaid, man guolis lea sáhka. Árvideami maŋŋá koarttat jorgaluvvojit birra. Jos árvádus manai riehta, oažžu árvideaddji koartta alccesis (ja nuba oažžu ovta čuoggá). Vuoiiti lea dat, gii dovddasta eanemus šlájaid.

Koarttaid sáhhtá maiddáa juohkit páraid gaskkas nu, ahte guktuin leat seammá veardde koarttat. Nubbi lohka dieđuid ja nubbi árvida. Go árvádus manná riehta, čájehit, makkár guolli lea olggosoidnit.

Earuhanspeallu B

Printe namahis guollegovaid (**b**-molssaeaktu) nuppi beallái dovddaldat- ja eallinvuohkedieđuid (**d**-molssaeaktu). Printe njuolga guovttebeallásažžan. Čuoehpa koarttaid sierra ja juoge páraide.

Párra bidjá koartalána ovdasis govvabealli bajás guvlui. Guktot oažžuba árvidit šlájja nama, biebmogáldu ja dihttonguovllu. Dat goabbá diehtá eanet sajiid, oažžu koartta alccesis ja čuoggá. Rivttes vástádusaid sáhhtá dárkkistit koartta nuppi bealde. Vuoiiti lea dat, goappás leat eanet koarttat go koartalátna nohká.

Earuhanspeallu C

Printe juohkehaš oahppái iežas namahis guollegovaid kopijja (**b**-molssaeaktu) OVTTABEALLÁSAŽŽAN. Printe maddái ovta stuoriduvvon nammaduvvon guollegovaid kopijja (**c**-molssaeaktu) ja čuohta dáid koarttaid sierra nubbi nuppis. Stuoriduvvon govat álkidahttet bargobihtta dahkama.

GUORAHALLANBARGOBIHTTÁT

1. Suomas rehkenastet leat sullii 100 guollešlája.

Man galle guoli nama don dieđát?

2. Leatgo guolástan? Makkáraš biergasiin ja gos? Goddetgo maidige? Makkár borramuš goddojuvvon guolis dahkkojuvvui?

3. Makkáraš áššiid sáhhtá gávnnahit guoli olgohámi dahje ivnni vuodul?

4. Guliid sealgi lea dávjá čáhppadut go čovji. Manin?

5. Mo guolit leat vuogáiduvvan čáhceallimii?

GUORAHALLANBARGOBIHTTÁT VÁSTÁDUSAT

1. Suomas rehkenastet leat sullii 100 guollešlájá.

Man galle guoli nama don dieđát?

-

2. Leatgo guolástan? Makkáraš biergasiin ja gos? Goddetgo maidege? Makkáraš borramuš goddojuvvon guolis dahkkojuvvui?

-

3. Makkáraš áššiid sáhttá gávnnahit guoli olgohámi dahje ivnni vuodul?

- Torpedolágan guolli vuodjá johtilit (omd. hávga)
- Suomas ealli guliid ivnnit leat dávjá seammasullasaččat go čázadat, gos guolli ássá. Soames guliid, dego vuskkoniid, ivnnit molsašuddet veháš eallinguovllu mielde.
- Boraguliin leat dávjá bastilis ja stuorra bánít. Guliin, mat borret šattuid osiid, smávva rikkehis ealliid dahje planktona, leat eanaš smávva bánít dahje eai ollege bánít.

4. Guliid sealgi lea dávjá čáhppadut go čovji. Manin?

Čáhppes sealgi ja čuvges čovji leat suodjeivdni, mii vuodđuduvvá čázi čuvgesvuhtii. Sealggi čáhppes ivdni dájuha bivdiid bajábealde, dasgo čáhppes ivdni suddá oktii čiekŋalis čázi dahje botni ivnniin. Čovjji čuvges ivdni fas suddje bivdiin mat uhkidit vuolábealde: geahčadettiin vulobealde čovjji čuvges ivdni suddá buorebut oktii čázeoaivvi čuvgesvuodain. Dákkáraš ivdni veahkeha maiddái boraguliid bissut buorebut čihkosis sálašguliin. Lassin silban čuovgan čuopmasat muittuhit čázi šalguma. Dát váttásmahttá juoga veardde ovdamearkan lottiid guolásteami.

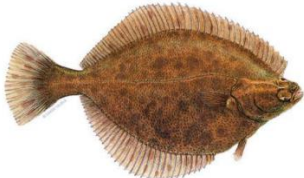
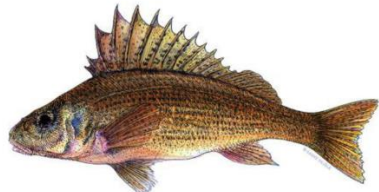

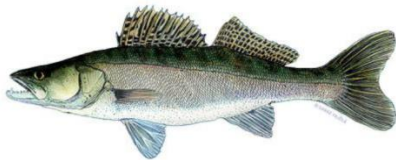

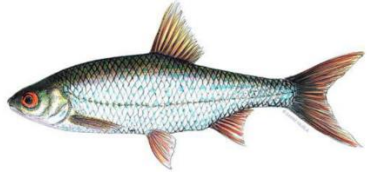
5. Mo guolit leat vuogáiduvvan čáhceallimii?

- Suovddit dahket vejolažžan oksygena váldima ja čitnadioksiidda jávkadeami čázis.
- Čuopmasat ja šliivi suddjejit liikki ja jávkadit goahcama, mii álkidahtta lihcadeami.
- Veavssit heivejit earenoamáš bures lihcadeapmái ja dollet guoli dássedeattus ja njuolga.
- Siidosárggis dahká vejolažžan čázi sparaideami áicama.
- Áibmoskoavddi vehkiin guolli sáhtta molssodit vuodjanallodagas.
- Goruda ektui stuorra čalmmit álkidahttet oaidnima.
- Siskkáldas sahkanahhtima ii dárbbáš, go čáhcai luitojuvvon sagahanseallat (guoksa) ja manneseallat (meađđemat) gávdnet nuppiidasade.

Printenmolssaeaktu a

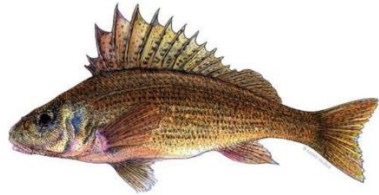

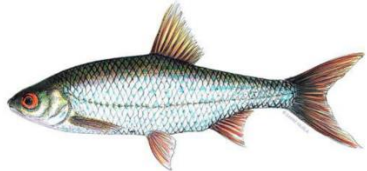
FINDDAR	HÁVGA	VUSKKON	GUORUS
STEAŽŽO- SEARGGE	ŠUÐÐI	LUOSSA	NJIVLEŠUÐÐI
SEARGGE	ČUOVŽA	SALLIT	DÁPMOT

Printenmolssaeaktu b (*Guollesárgosat: Sakke Yrjölä*)

GUORUS			
			
			

Printenmolssaeaktu c (*Guollesárgosat: Sakke Yrjölä*)

<p>GUORUS</p>	 <p>VUSKKON</p>	 <p>HÁVGA</p>	 <p>FINDDAR</p>
 <p>NJIVLEŠUÐÐI</p>	 <p>LUOSSA</p>	 <p>ŠUÐÐI</p>	 <p>STEAŽŽOSEARGGE</p>
 <p>DÁPMOT</p>	 <p>SALLIT</p>	 <p>ČUOVŽA</p>	 <p>SEARGGE</p>

Printenmolssaeaktu d

<p>FINDDAR <i>Platichthys flesus</i> Leavvanguovlu: Nuortamearra, earenoamážit guovllut gos alla sáltedoallu Sturrodát: 30–50 cm Biebmu: Bodneeallit, alitskálžžut Earenoamáš: Veajehat molsot hámi, goas daid čalmmit sirdážit nuppi beallai ja nubbi siidu čuvvgoda. Dasto guolli álggaha eallima ja veallá (ja vuodjá) nuppi siiddu alde čázádagaid bodnis</p>	<p>HÁVGA <i>Esox lucius</i> Leavvanguovlu: Sis- ja riddočázit Sturrodát: 40–120 cm Biebmu: Earenoamážit guolit, muhto maidái cubbot, čáhcmuolddahat jed. smávva čáhceallit Earenoamáš: Báikeoskkolaš guolit. Suoma nubbin dábáleamos guollešládja. Siiddut leat ruonát ja dain leat fiskeslágan dielkkut.</p>	<p>VUSKKON <i>Perca fluviatilis</i> Leavvanguovlu: Olles Suopma (ii Giehtaruohtas) Sturrodát: 15–30 cm Biebmu: Ee. guolit ja divrrit Earenoamáš: Suoma dábáleamos guollešládja. Ivdni sáhtta molsašuddat veháš eallinguovllu mielde, muhto álo sáhtta earuhit čáhppes stábiid ja rukses vevssiid.</p>	<p>GUORUS</p>
<p>STEAŽŽOSEARGGE <i>Abramis brama</i> Leavvanguovlu: Sis- ja riddočázit Sturrodát: 25–50 cm Biebmu: Šlieddaeallit ja divrriid suovssat Earenoamáš: Gorut oanehis ja allat. Lihkada joavkkuin. Gierdá bures go biras šaddá liiggás šattolažžan. Njálbmi fadná bohcciláganin.</p>	<p>ŠUÐÐI <i>Sander lucioperca</i> Leavvanguovlu: Máttá- ja Gaska-Suopma, rittus máddin ja oarjin Sturrodát: 30–60 cm Biebmu: Guolit Earenoamáš: Loaktá buoremusat jávrriin main lea devkes čáhci. Sáhtta hábmet seahkalas joavkkuid vuskoniiguin. Hárjeavssit eai guoskkat nubbi nuppi.</p>	<p>LUOSSA <i>Salmo salar</i> Leavvanguovlu: Measta olles riddu ja Nuortamerrii luoit jogat. Jávrriin eallá luosa vuollešládja (jávreluossa). Sturrodát: 60–110 cm Biebmu: Rikkehis eallit, guolit Earenoamáš: Johtá jagiáiggiid mielde. Lunddolaš máddodagat riskka vuolde, šaddadit biebmoguollin. Mealli sealggi manjeoasis.</p>	<p>NJIVLEŠUÐÐI <i>Gymnocephalus cernua</i> Leavvanguovlu: Sisčázit ja riddu riikka máttá-, nuorta- ja oarjeosiin Sturrodát: 10–20 cm Biebmu: Bodneeallit, meadđemat, gáddečuoikka suovssat Earenoamáš: Mealit leat gitta nubbi nuppis. Godđu álgá veháš áigge jienaid vuolgima manjá.</p>
<p>SEARGGE <i>Rutilus rutilus</i> Leavvanguovlu: Measta olles Suopma (ii Lappi) Sturrodát: 15–50 cm Biebmu: Ealliplankton, bodneeallit, čáhcešattut Earenoamáš: Báikeoskkolaš šládja. Gierdá bures go biras šaddá liiggás šattolažžan. Čuopmasat leat viehka stuorrát. Čalmmit leat dábálaččat ruoksadat.</p>	<p>ČUOVŽA <i>Coregonus lavaretus</i> Leavvanguovlu: Olles Suopma, buhtes ja galbma čázádagat main lea valjis oksygena Sturrodát: 15–55 cm, lea sorjavaš eallinguovllus Biebmu: Veajehat, rikkehesis eallit ja meadđemat Earenoamáš: Earálágan hámit (ee. vadjolan-, gárggo-, plankton-, jávre-, bodne- ja dohppačuovža). Badjeoalul guhkit go vuolleoalul. Mealli sealggi manjeoasis.</p>	<p>SALLIT <i>Clupea harengus membras</i> Leavvanguovlu: Nuortameara riddu Sturrodát: 7–20 cm, juoba 30 cm Biebmu: Plankton, smávva guolit Earenoamáš: Sturrodát molsašuddá eallinbáikki sáltedoalu mielde (Suomaluvtta sallidat sáhttet leat juoba guokte geardde stuorábut go veardida Mearrađa sallidiidda). Ii siidosárggis. Bárbmoguolli.</p>	<p>DÁPMOT <i>Salmo trutta</i> Leavvanguovlu: Olles Suopma. Sturrodát: 40–70 cm Biebmu: Čáziid rikkehesis eallit, guolit Earenoamáš: Sáhttet leat juogo báikeoskkolaš šládja dahje johtit jagiáiggiid mielde. Juhkkojuvvojit vuollešlájaide eallinbáikki mielde: guovžur, guvžá ja dápnot (ádjagiin). Máddodagat leat earáláganat olggosoidnit ja láhttejit eará láhkai.</p>

Printenmolssaeaktu e

<p><i>Platichthys flesus</i> Leavvanguovlu: Nuortamearra, earenoamážit guovllut gos alla sáltedoallu Sturrodát: 30–50 cm Biebmu: Bodneeallit, alitskálžžut Earenoamáš: Veajehat molsot hámi, goas daid čalmmit sirdážit nuppi beallai ja nubbi siidu čuvvgoda. Dasto guolli álggaha eallima ja veallá (ja vuodjá) nuppi siiddu alde čázadagaid bodnis</p>	<p><i>Esox lucius</i> Leavvanguovlu: Sis- ja riddočázit Sturrodát: 40–120 cm Biebmu: Earenoamážit guolit, muhto maidái cubbot, čáhceuooldahat jed. smávva čáhceallit Earenoamáš: Báikeoskkolaš guolit. Suoma nubbin dábáleamos guollešládja. Siiddut leat ruonát ja dain leat fiskeslágan dielkkut.</p>	<p><i>Perca fluviatilis</i> Leavvanguovlu: Olles Suopma (ii Giehtaruohtas) Sturrodát: 15–30 cm Biebmu: Ee. guolit ja divrrit Earenoamáš: Suoma dábáleamos guollešládja. Ivdni sáhtta molsašuddat veháš eallinguovllu mielde, muhto álo sáhtta earuhit čáhpes stábiid ja rukses vevssiid.</p>	<p>GUORUS</p>
<p><i>Abramis brama</i> Leavvanguovlu: Sis- ja riddočázit Sturrodát: 25–50 cm Biebmu: Šlieddaeallit ja divrriid suovssat Earenoamáš: Gorut oanehis ja allat. Lihkada joavkkuin. Gierdá bures go biras šaddá liiggás šattolažžan. Njálbmi fadná bohcciláganin.</p>	<p><i>Sander lucioperca</i> Leavvanguovlu: Máttá- ja Gaska-Suopma, rittu máddin ja oarjin Sturrodát: 30–60 cm Biebmu: Guolit Earenoamáš: Loaktá buoremusat jávrriin main lea devkes čáhci. Sáhtta hábmet seahkalas joavkkuid vuskkoniiguin. Hárjeveavssit eai guoskkat nubbi nuppi.</p>	<p><i>Salmo salar</i> Leavvanguovlu: Measta olles riddu ja Nuortamerrii luoit jogat. Jávrriin eallá luosa vuollešládja (jávreluossa). Sturrodát: 60–110 cm Biebmu: Rikkehis eallit, guolit Earenoamáš: Johtá jagiáiggiid mielde. Lunddolaš máddodagat riskka vuolde, šaddadit biebmoguollin. Mealli sealggi manjeoasis.</p>	<p><i>Gymnocephalus cernua</i> Leavvanguovlu: Sisčázit ja riddu riikka máttá-, nuorta- ja oarjeosiin Sturrodát: 10–20 cm Biebmu: Bodneeallit, meadđemat, gáddečuoikka suovssat Earenoamáš: Mealit leat gitta nubbi nuppis. Godđu álgá veháš áigge jienaid vuolgima manjá.</p>
<p><i>Rutilus rutilus</i> Leavvanguovlu: Measta olles Suopma (ii Lappi) Sturrodát: 15–50 cm Biebmu: Ealliplankton, bodneeallit, čáhcešattut Earenoamáš: Báikeoskkolaš šládja. Gierdá bures go biras šaddá liiggás šattolažžan. Čuopmasat leat viehka stuorrát. Čalmmit leat dábálaččat ruoksadat.</p>	<p><i>Coregonus lavaretus</i> Leavvanguovlu: Olles Suopma, buhtes ja galbma čázadagat main lea valjis oksygena Sturrodát: 15–55 cm, lea sorjavaš eallinguovllus Biebmu: Veajehat, rikkehesis eallit ja meadđemat Earenoamáš: Earálágan hámit (ee. vadjolan-, gárngo-, plankton-, jávre-, bodne- ja dohppačuovža). Badjeoalul guhkit go vuolleoalul. Mealli sealggi manjeoasis.</p>	<p><i>Clupea harengus membras</i> Leavvanguovlu: Nuortameara riddu Sturrodát: 7–20 cm, juoba 30 cm Biebmu: Plankton, smávva guolit Earenoamáš: Sturrodát molsašudda eallinbáikki sáltedoalu mielde (Suomaluohtta sallidat sáhttet leat juoba guokte geardde stuorábut go veardida Mearrabađa sallidiidda). Ii siidosárggis. Bárbmoguolli.</p>	<p><i>Salmo trutta</i> Leavvanguovlu: Olles Suopma. Sturrodát: 40–70 cm Biebmu: Čáziid rikkehesis eallit, guolit Earenoamáš: Sáhttet leat juogo báikeoskkolaš šládja dahje johtit jagiáiggiid mielde. Juhkkojuvvojit vuollešlájaide eallinbáikki mielde: guovžur, guvžá ja dápmot (ádjagiin). Máddodagat leat earáláganat olggosoidnit ja láhttejit eará lánhka.</p>